

ԱՐՈՅԵՐԵ ՄԱՐԴԸ

ԵՐՊ ԱՌԱՋԻՆ

Լայն, խճալից փողոցին վրայ, որ կ'երկարէ՝ ցամքած գետի հունի պէս, մէծ քաղքին ծայրամասի մէկ թաղին մէջ, պատերը բորբոս տուն մը կայ:

Պատուհանները ծածկուած կը մնային՝ թանձր վարադրյուեցով: Կարծես, որպէս զի արեւը՝ չունչովը կենարար՝ չսպրոշի, եւ կամ թափանցել ժպրհի՝ աշխարհի աչքը պիղօծ:

Կը մնար փակ՝ հեծեծելով ցաւը, կամ ուրախութիւնը ըմբռչինելին:

Ոչ մէկ եղանակ՝ չուղլութեամբը՝ կ'առինչէր անոր բնակիչը, կը բերէր գուրս անհրապոյր թաքստոցին՝ մասնակից ընկլու բնութեան ցնութեան:

Ոչ մէկ տօն, որ կ'անցնի արդ պարզակեար մարդոց սրտէն՝ պարզած երիներանգ առագաստներ, ժայթքելով՝ հրճուայեղցութեան կանչեր, շարժումներու փաղփուն յորձանքներ տարածելին, կ'առնէր զայն թեւերուն վրայ:

Մարդ չէր այցելէր:

Աղջապիղծ դամբարանի պէս՝ լքուած էր ան, չուղոցի մէկ դին, յոդեայարկ չինքրու չարքին մէջ:

Որու քովէն անցնող մէն մի թաղեցի, անձկութեամբ կը բարձրացնէր հայեացքը՝ տեսնելիքին մտածումէն փութացուած:

Բ.

Հովկերէն սանտրուած պատերով այս տունը, որ կանգուն է գեռ՝ կաղ ու վիրաւոր՝ տոնկալով տարրերու հարուածներուն, եւ ատիկա

մինիթարութիւն ունենալով իր պարապորդ գոյութեանը, անտարեր կը դիտէր դակարիքներով ծածանուտ շուրջը:

Եւ հեռակայ բարձունքներուն քրքմայեց սարերուն ետին, շառափնաթափ վերջալոյաները կը հանգչին: Ու չէկ ծխիններ, շառափը բազմերանդ երիդներու, կ'երկարածուին քաղաքին աղօտագիծ չինքրում վրայ:

Գերճակառոյցները, անոնց մրցակից տաճարները, կը շառափնին՝ ինձեկ հեշտերգութեամբ օօրը զարմանուհիներու նման:

Ստուերազոտուած դաշտերուն կ'իյնան՝ կակաչի փերթեր: Տուները սքօղող կահան: Շնորհի շկափաւոր փորուարներով՝ ատիս կը մինչ զանգրումներով փարփառ:

Եւ, քաղաքը շրջադրող հիրիկներու դաշտի պէս՝ պարտէզներան վրայ կը ծփայ ու ունկային շապիկն ոսկեճամուկ:

Գ.

Ալաւոտները կ'երթար՝ գնելու առօրեան:

Կոճկուած գունել զգեստին մէջ, ուսարութ վզնոցով, խնամով կասպած դասական փողկապը, գլխարկը ձափին ու ձեռքէն անպահաւանը:

Կ'առաջանար իրոխա՝ գահընկէց թալպաւորին պէս, որ չ'ընդունիր պարտուած ըլլալը:

Ոչ մէկը կը բարեւէր. քէնի երեւյթին ունէր բորբոքին հետ: Բայց թաղեցիք, որոնց դէմքերն ունին խոնջների կծկումներ, յարցանօք կը նայէին:

Երկիւզած, ինչպէս առհասարակ կ'ըլլահ մարդիկ՝ անհաջորդ գոյութիւններու հանդէպ, — Անձնանիթին, Խորհուրդին, որու փակ գտներէն ներս՝ կը ծուարի ոչնչը, կամ ամիսափանող դղղիցիկը:

Կ'երթար դանդաղ՝ գառնատեսիլ, խման մէկուն՝ որ կը ճնշուի ապահոված օդէին՝ ձուատում եւ այլային գարկութեամբ, աչերը նուաղուն:

Ոչինչ լսելով բոլորտիքի անարդ բգիւններէն:

Անպատճառ երացին մէջ խորասոյց, ինքն իսկ գաղտնիթին զարհուրած, եւ կամ՝ ականչները իի յաւերժական երգերով ու անկարող լրսելու:

Եւ ոչ ոք՝ ամենէն անդախներն իսկ՝ կը համարձակէր խօսե ուղղել:

Կը քայլէր Արայրէ Մարդը — այսպէս կ'անուանէին զայն թաղեցիք՝ ծանր, բայց անյոդդողդ քայլերով: Մերացած, աղիւ միու պէս՝ հաւաքելով մէն մի քայլին՝ ուժերը, չսայթաքելու համար. եւ ուղիղ բռնելու հախանձախնդրութեամբ կորացած քամակը՝ ընելին ճիզ:

Միշտ սէկ ու խսուն, անտեսելով շուրջը. Հորիզոնը դիտելին ներուժ աչքով, կարծես՝ լայնութեան մանկացու:

Եւ կամ հայելով անբարաս, երկնքի կապոյս խորքին, ան, որ կը մնամ մաքուր՝ անցեալին զիրար զգետող յիշատակիթուն մէջ:

Երկրի հնաւաղդ կամ մօտակայ մէկ մասին վրայ, ուժ ներկայացուցած էր ու արժէք մը: Կը մնային զիծեր՝ բարձրորակ գոյութիւններու տիփական միան:

Բայց ո՞վ էր այս պատկառելին:

Ի՞նչ էր եղած զիրքն ու աստիճանը:

Ո՞ւրէկ տապալած էին, ու ապաստանա՞ն, օտարերկրեայ քաղքին այս խոնարհ թագս անոր ալ՝ գերբուկ փողոցներէն մին:

Փողոց, ուր մարդիկ ունին շարժումներ յատկան, եւ բարրատ՝ հնչեղ շեշտերով: Կեանք՝ լի ոնդապարար հոտերով, ունկնախտիդ ձայներով:

Տուները կը նմանին՝ ցամքած ջրամբարներու, եւ զրօշապարուած կ'ըլլան յաճախ՝ չոր-

նալու փոռւած գոյնդգոյն շորերով:

Օրն ի բռն կ'ազմէկւն բռկոտն լաձերը. կիները՝ նստած ժլատ արեւին, կը թափին մսկրնուն խոնաւը. կը շաղակրատն՝ հին զգեստնէց կարկտելին:

Ու գինեստունէն հանդիպակաց, խմանի մը երոք կը պորթկայ, հրաբուխի խառնարանէն ժամեթքող ասրբերուն հանգոյն:

Ո՞րն է իրը:

Կոկի՞ծ՝ ձենճերող սիրոտն ու միտքը անվերջ: Ցա՞՞՝ որ արիւնելով անդաշար, կը զրուէ կը զութէն կեանքի: Թէ՝ ուրափութի՞մը ու կ'ընչը զայն քամահրակի՝ աշխարհի հանդէպ:

Միթէ պատժուած մրն էր՝ անսամելի սխալի, յանցանքի մը համար, որ զած է մարդկային ու աստուածային ամէն սահման՝ դաւաճանի ոճին պէս:

Կը քայլէր լուռ, կարծես որոճաւէն՝ անցեալի երջանկութիւնը: Թէրեւս՝ մարդկօրէն մսիած հարաստութիւնը, կորուսած փառը:

Եւ կամ, կրկնելով, իրմէ իրեն ուղղուած անէքի նման՝ մարդու նկարադրին գործած աւերը ասպարէկին մէջ:

Ցամենայն գէպ՝ պարտուածի, գասալիքի երեւոյթը չունէք:

Եւ ոչ ալ մարդուն, որ գումիը դրած է յուսահասութեան սայրասուր գանակին տակ կամ յանձնած յոյսի թունաւորումին:

Դ.

Պարդած ալէներով դափնեղարդ գէմքը՝ արեւատիր երկնքին տակ՝ հիւսիսային ցերտկի պէս զորչ:

Կը յառաջանար՝ կուրծքը ցցած, հասարակը, որ սոլորական՝ խոյանքէ զուրկ նիստն ու կացն է, առօքեան, զուրկ վսեմ:

Կը քայլէր, քաղաքապետութիւնէն գիշերուան յոյսն իսկ խնայուած փոլոտ փողոցին դաղրութեանց վրայէն:

Մինչ զինետան սեղաններուն վրայ կը կաբաւէր ազմուկը:

Վերածած զինետունը կրկէսի, , ամբոխը

կ'երգէր, կը զուարճանար. կը վիճէր՝ ողջուն-նելով յաղթականը, սուլեէխն պարտուածին ե-առւէն: Աւ կը խմին, որովհետեւ, ծաղկի հման, ջրույրու կարիք ունին, արեւուն բարձրացնէլու համար ակնարինին:

Ա՞ն, կ'ըլլար միշտ նոյն՝ հին, բայց անորին հապուտաներուն մէջ խնամով ծրարուած: Քայ-էրը ծանր: Դէմքը՝ ստուերներով պատանքը-ւած:

Զեկաւ՝ ճառագայթի կամ վրոդվումի ծուէ-նլ, արցակորոյս ցերեկի նման մթամած աչքը պահտօնացնել. կը մնար դժպհի մեռելի բար-մնացած աչքի պէս:

Հանոյր մըն էր սակայն տեսնելոյ, անց՝ այնքան ինքնավստահ: Երեւոյթովը մարդու մը, որու քայ չէ եկած ծրտել աշխարհի անիծեալ զաւակը՝ լուսահատութիւնը:

Եւ ոչ իսկ մաշչած՝ զայն խորիւու՝ քաղ-քնին տարակոյսը:

Բայց մարդ, երբ աճապարանքն ունին՝ կը զեղեւի:

Կ'երեւի գուսպ՝ մինչ կատաղ է:

Կ'ըլլայ սասն՝ լուսաւոր պահերուն, ու կը ժպոի՝ լալու տեղ:

Կարծերը կ'ըլլան հեղձուն՝ թէեւ կ'եռայ ները կրակը:

Իսկ ժամանակը, կ'անցնի աննշար՝ երր էր լանինի ենք. մինչ անբախտ, կը դանդղի, ա-ւելի խորը խարանելու համար ոտքերուն հետ-քերը:

Սակայն հերոսականը՝ մարդու ուժերէն ծանրն է. ժահը, յաճախ աւելի թէելու է կեան-քէն:

Անոր դէմքը՝ վէս ու պատկառելի, առնա-կանութիւնը պակուցիչ նայուածքին, աներկիւզ ու ինքնավստահ քայլերը, որ հաւաքը կ'ար-տայայտէն դէպի յաղթանակ յառաջանալու, մինչեւ այսօր գեղեցիկ են մտածմանս մէջ:

Թէեւ, գեղեցին հանդէպ, քանդելու փա-փաքը՝ առաջին միտքը կ'ըլլայ մարդուն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՐԳ

Ե.

Երբ Օգոստոսին ծիրանեղոյն արեւը ան-դաստան կը կարդար,

Քաղաքը ծեփուած էր՝ ոսկիի հալքով:

Կանանչ, ծփոն սաղարթներուն վրայ հան-րային պարտէին, չիկացար ճառագայթներ կը ծարծալէին՝ փոփերով ծառերուն թաւծալ թե-մբը ոսկինուն նափորտի: Ու, ոչմի լերկ սա-րերը կը փայլէին՝ ճաղատ գլուխներու նման: Եկաւ լոյսը յեղակարծ՝ տեղատարափի պէս: Աւելց աղջամուղջը՝ ծեփեղծ թանկարա-նին խոնա ծերպերին ու խուզ անկիւններին:

Ծանրացող ստուերը՝ Առոյր Մարդուն գէմքըն՝ սրբուեցալ փոշիի հանգոյն:

Աճպարար աղմուկէ խուսափող տան, ամ-րող կրկու օր, բորբոսած գուռը՝ ծինհներուն վրայ դարձած մնաց, արտօնելով մուտքը այ-րակիր մարդող բազմութեան, օտարութի թա-ղի հասարակութեանը:

Եւ օրերոյ, աղքատութեան ծանրութեանէն կ'քած ու իրարու կոթնած տիրատանել առնեն-բռու զարմանաւար բնակիչներուն, եղաւ սի-րակն խօսակցութիւնը՝ ժիսրալի այս յու-զարկաւորութիւնը, տարօրինակ՝ մեռեալին պէս:

Բայց ինչո՞ւ ազգ մը աղջով՝ ծափէ ծագ՝ սարսած, ոտքի կանգնեցաւ: Սեւ հագաւ ու եկաւ տանել զայն, որ կ'ապրէր նժդէն, կծկ-ած մշուշին մէջ մէնորներու այդ թաղին:

Մենութեան մէջ՝ բարդացնելով վիշտը, կամ ճաճանչեցնելին իինդը:

Կը քալէր՝ զլուխը մէջտ վեր՝ նայելով հո-րիզոնին:

Ան, սիրած էր հայրենիքը:

Մինչ անարիները, անճանէրները՝ իրենց յարկին մեղկութեան մէջ՝ կը վատնէին օրեր-ին՝ գաւաճանելով աղիին, ան ճարանչեր էր, չանելու համար հայրենիքը՝ որպէս հացն իր հանապաղորդ:

Եւ քաղեր էր քաջութեան աստղեր, անոնք որ կ'իյնան մարդկային բազուկի հասողութեան տակ:

Զ.

Բայց յաջողութիւնները, հանգոյն բանաստեղծութեան՝ յազեցում կուտան, առանց չփշեցնելու պապակը:

Անդքի պոոթիումով, զրո՞ւ ուզած է տայ՝ սահմանէ սահման: Նման բոլոր մեծ ձեռնարկներում՝ ի՞ն յանդինութեանը ու սեւեսուն հաւատրով, որոնց ազնուական էութեան պիտի չըխուակցի քաղենին:

Ամբոխը, որ կը սանի փքուն ճառերով, կը խանգախուուի՝ յաղթանակներով միայն:

Իսկ յաշաղիստ իշխանականէ՞ր:

Սարսափած էին: Ո՞չ ձախողանդին հւանեանքն, այլ մեծութենին հաւանական յաղթանակին: Ու կանգնած էին անոր դէմ իրենց մարտկոցները:

Ինկած էր, բայց գետնամած երկրպապուին աէս, առանց հետեւ ընդքար թօթուելու յաստակին վրայ՝ տարիերով պաշտածը:

Ամենամեծ բաննեկորզը յաղթանակներէն՝ քաղքենին՝ ուրացեր էր զայն:

Ամբոխը՝ է՞ն զարգելին վեհապետներուն՝ կուրօրէն կը բաշխէ աէժն ու տառելութիւնը. տեսնելով կուռքին իշնալը, կը խորհի թէ իր կամքն է որ կատարուեցաւ:

X

Հեղեղը, առիթ տալով սայթաքումի, կը քէ անոնք՝ որ կը փորձեն դիմադրել. կը զգետնէ, ստորնագոյնովը ժահերուն, անուանարկւած:

Հեռացած էր, գողողողագին, բայց զինուուրականի հաստատուն քայլերով: Անտրումէջ, առանց հասաշանքի, այլ եւ վսեմ զգաստութեամբ ու առաքինութեամբ կը կը սիրոյն դառն բեռը, ամերակ հոյակերտի մը նման՝ լուր արհամարհանքով՝ հեգնելէն ժամանակի ոտնահարութիւնները:

Մտապիշ դիմելով դրուժանները՝ զերդ ստորնութեան օրինակ, վատութիւնը՝ որսկով փորձառութիւն, որով կը զինուորուի միաբ:

Ու կը սպասէր եսանուած. չէ՞՞ որ աշհատշոշնէն է գաղափարին առջեւ:

Ահա ինչո՞ւ, ոչ մէկ շողին ինդութեան և կառ անցնի՝ միզամած այս երկնքին վրայէն: Զրացուեցան մամուարմատ պատուհանները ու ծուկի ծուկի գարազոյրերը՝ չթօթուեցին փոշինին:

Եւ ոչ մէկ պատահար՝ քաղաքը յուրող, զէպէ՝ արձագանդող այլ բուխակրտ մարդոյ թաղին մէջ, յաջողցաւ չըթէլ անոր իսարիուուր, հասարակութիւնը խթող ուրախութեան, թաղը մորմորող ցաւին առջեւ:

X

Սիրե: սրտապին ու մշտանորդ նուիրումոյ: Իւրաքանչիւր պահ՝ եսագուրէկ անով չընչէլ, մտածել:

Տենչալ ժպիտը, եւ ոչ թէ չունենալ, այլ եւ հանգուրէլ ուրացմանն ու նախատանացը սիրածիդ:

Ինչ անսովոր ու վայրագ հաճոյք է հայրենասիրութիւնը:

Ինչ սրբազն ու ինկելի ուժ է որ կը հայէ համեմենսէրու:

Կը նուածէ ամէն ինչ որ տուն կուտայ տըկար սիրու, եւ ոնց իսկ՝ եսը:

Սրտամած, կ'ապրէր հեռու՝ համազգեստներէն, հարցենիքէն, որու իւրաքանչիւր թիզը չողի՝ քաղաքործութեանը մէկ երգը կը կրէց: Եւ միթէ, կը փթթէ՞ ծաղիկ մը՝ հոտաւէտող ուռնքերը, զուարթացնող աչքը տարազիր հայրենասիրին:

Ոչ մէկ պտուղ զովացուց շրներն անոր, գինին՝ խարուսիկ հրայրքովը՝ մնակուրեց այտերը:

Զծագեցաւ արեւ մը՝ խոցուած սիրտն իր ֆերմութեամբ կաղզուրող. չցնկեցաւ կակիծը մտրին, որ կը ժաշեցնէր զայն՝ բարակ ցաւի պէս:

X.

Ոչինչ փոխուած է գարերու ընթացքին: Բոլոր մաքուր զաղափարի ճամբանները, փշուս վերելքներ են: Ալիիները, անձնազոհները՝ զատապարտուածներ տատասկ պսակի:

Հողը պիտի պակի ծածկելու սակայն զանոնք՝ անսահման մոռացումովը, եթէ ներկան ուրանայ:

Զէ՞՞ որ ամէն դար՝ անարդարութեամբը՝
ըմբոստացուցած է յաջորդող սերունդներու
զիտակցութիւնը:

Ժամանակը պիտի դարմանէ գործուած ու-
ճիրը, նուասութեան կնիքը զնելով՝ նեղող-
ներու ճակտին, եւ վճիռը անբեկանելի է:

Տառապանքը, պողոն է՝ օդորմելիութենէն
վսեմութիւնը:

Շատեր՝ պատերազմի դաշտին՝ շահած են
պայքարներ, բայց Քիչ զիւցաղներ տարած՝ ա-
մենէն գուուարինը՝ յաղթանակ իրենք իրենց
վրայ:

Անոր քայլերը յամը ու միօրինակ էին՝
հոգեվարքի չնչառութեանը պէս: Եէմքը կըն-
ճուալիք զուսպ, աշըը անքիթիթ: Թեին կը կը-
րէս առօրեայի տուղակը՝ զերդ զդժայ թիա-
պարտի:

Անարդ նահանջի ոչ մէկ շարժում ասկայն.
Կը յառաջնանր՝ մահապարոխն հանգոյն, որ
թէեւ հիծած, իսորիսարար բռնած զլուխը՝
անփեհեր կ'երթայ վճարելու պարագը: Ասով
կը զգեստնէ արիութեամբ՝ յաղթահարել ու-
զողները ու անոնց նենա արդարութիւնը.

Ալհամաթհանը մահն, որիէ մարդէկ կը
ասրապին՝ ինչպէս օճն:

×

Անոր աչերը, որոնց մէջ ծուարած էր համը
վիշտը, ճաշակը առուխն ինձ դառնութեանը
փառքի:

Քայլերը՝ խանզն եւ ուժը հայրենասիրու-
թեան նուիրական կրակին, որուն տառապանը
առ տառապանք ճարակ տալով իսկ մարդ իր
լաւագոյնը, ե'ուը, գեռ կ'ապրի: Թէեւ, նիւթին
նման՝ հոգին ալ տաճականութեան ասմանը
ունի, ուրկէ անդին չի կրնար զոյութեան ուժը
վերապանել:

Եւ տուին քաղցրութիւնը մահուան, որ կը
թուի ողբերգութեան վերջին տեսարանը, մինչ
ոչինչ կ'ունենայ եղերերակական. այլ, ամենէն
կատակերպականը՝ աստուածացումի պէս բան
մը:

Բ:

Ան, անխոռվ կը ննջէր՝ իր երեւոյթով՝
նման մէկուն, որ ապահով, աներկեւող կը թա-
փէ տարիներու խոնջէնքը:

Այրիացած տունը, թէեւ վիշտէն շշմած՝
երախարաց, լուռ կը նայէր ընկերով ետեւէն,
անկարող թափանցելու պատահածին:

Դադալին մէջ՝ զօրավարն էր, որ բազմած
ծիրանի ամպհովանիով դիսպակը, կը մտնէ
նուաճած երկիրը՝ աչովը չափելու համար
յաղթանակը:

Փառաշուք երթ դիւցազնի, ծաղիկներով,
չեփորախումբի առաջնորդութեամբ, զինուո-
րական պատիներով, շրջապատուած զինակիր-
ներէն:

Բայց, այս փոխումի պահուն եւս, ոչմ-
քին՝ ոչ մէկ հոյոյլ ուրախութեան. լոկ ազնիւ
գուշունակութիւնը՝ պարտականութիւնը կատա-
րած ըլլալու գիտակցութեան:

Բ.

ԵՐՈՌՈՒԴԻ ԵՐԳ

Անապակ քրտինքը, ջուրին պէս՝ յաւէրժո-
ղոյ է, եւ կը կորսուի որպէս ձեւ:

Իսկ ազգի մը մէծութեանը չափանիշը, ազ-
նուական զավակներն են:

Թող կախնան մաքսաւորները, բախտա-
խոնիրները, վատերը: Աննք, որ մոլի եղան
եսին ներկայի մնութի պաճուճանքներուն:

Արոյը Մարզը, զինուորական պարեծո-
տով, կրանիդէ պատուանդանէն, պարզած է
ասպիսական կործքը՝ տարդերու խուժման եւ
ժամանակի ոսնձութեանց դէմ:

Արծուային աշերը սեւեռուած են հեռուն՝
ուրացիր հսկող դէսին նման:

Իսկ սիրտը, մարմարէ սիրտն ալ, կը բա-
րանէն անվկանէ՝ հայրենիքին սիրով:

×

Անոր գործերը, զերդ աղօթք առաւօտեան՝
սերունդները պիտի կրկնեն, հոչակերու անմո-
ռանակի անունը:

Մարտնչած է, շահելու համար հայրենիքը՝
որպէս հացն իր հանապազորդ, ու փառքը
այսօրուան՝ աղն է վաստըկած հացն:

Բայց կեանքը, ոչ ոքի ծանօթ է, բացի
իրմէ:

Մէկը չդիմէ ան, որ ներքինը, իսկական
կեանքը եղաւ դիւցանին:

Բոլոր յաւակնու հաւասառումները՝ թեթե-
ւութիւններ են:

Որովհետեւ, մէն մի փորձ մօտենալու այ-

լոց նշմարտութեան, աւելի կը հեռացնէ:
Քարացած է ան՝ հոգմացը բւ բաշերով
սեաւովը ճախրած պահուն, երբ, որպէս ար-
ծիւ կը սաւառնէր լիռ ու ձոր:

Կ'առաջնորդէ կարծես՝ հոգեցունց ուժով
ոտքի կանդնած՝ աստանդական աղդը, Հայրե-
նիք:

Հայրենիք, որ ճշմարիտ մայրն է, լուսէ
հաց, ապահովութիւնը անհատին՝ ապադային
հանդէպ:

Գ. ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ

Փլովսիլ

